

УДК 343.85

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛІСТИКИ

Руслан КОМІСАРЧУК,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

АНОТАЦІЯ

У статті означені окремі складові частини епістемологічних засад криміналістики і вчення про криміналістичну технологію, на основі якого можна виробити комплекс науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності забезпечення криміналістичної діяльності, ґрунтуючись на технологічній парадигмі. У криміналістиці проблеми загальної теорії не розкриваються, але без цього криміналістика ризикує зникнути як наука. Епістемологія може об'єднати сутність природних, гуманітарних і когнітивних комплексів, пов'язаних із різними криміналістичними практиками минулого й сьогодення. Тематика дослідження є актуальною для подальшого розвитку криміналістичного наукового знання і судово-слідчої, експертної практики.

Ключові слова: загальна теорія криміналістики, епістемологія криміналістики, вчення про криміналістичну технологію, технологічна парадигма, об'єкт, мета, завдання та функції криміналістики.

EPISTEMOLOGICAL BASES OF CRIMINALISTICS

Ruslan KOMISARCHUK,
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Criminology
of National University "Odessa Academy of Law"

SUMMARY

The article outlines separate components of the epistemological foundations of criminology and the doctrine of criminalistic technology, on the basis of which it is possible to develop a set of scientifically substantiated practical recommendations for improving the effectiveness of providing forensic activity based on a technological paradigm. In criminalistics, the problems of general theory are not disclosed, but without this, criminalistics risks disappearing as science. Epistemology will reveal the essence of the natural, humanitarian and cognitive complexes associated with various criminalistic practices of the past and present, and emerged within the framework of new areas of forensic science. The subject of the research is relevant for the further development of forensic scientific knowledge and forensic, expert practice.

Key words: general theory of forensics, epistemology of forensic science, doctrine of forensic technology, technological paradigm, object, purpose, tasks and functions of criminalistics.

REZUMAT

Articolul descrie componentele individuale ale fundamentelor epistemologice de criminologie și doctrina tehnologiei medico-legale, pe baza cărora se poate stabili un set de recomandări științifico-practice pentru a spori eficacitatea activității medico-legale, pe bază de paradigmă tehnologică. Epistemologia poate combina esența complexelor naturale, umanitare și cognitive asociate cu diverse practici criminalistice din trecut și prezent. Tematica de cercetare este relevantă pentru dezvoltarea în continuare a cunoștințelor științifice medico-legale și a practicii medico-legale și a experților.

Cuvinte cheie: teoria generală a criminologiei, epistemologia criminalistică, doctrina tehnologiei criminalistice, paradigma tehnologică, obiectul, scopul, sarcinile și funcțiile criminologiei.

Постановка проблеми. Перший розділ криміналістики (про об'єкт, предмет, історію, систему, природу тощо) являє собою високий рівень узагальнення знань (вчення про знання), що може бути означено як епістемологічні основи криміналістики. У такому аспекті положення вищого рівня узагальнення в загальній теорії криміналістики досі не розглядалися.

Метою і завданням статті є визначення епістемологічних основ криміналістики.

Виклад основного матеріалу. У даний час недостатньо простої констатації того, що діалектичний матеріалізм є загальною науковою методологією, зокрема і криміналістичної науки. Неприпустимо змішувати такі поняття, як «діалектичний матеріалізм», «методологія науки», «теорія пізнання (гносеологія)», «загальна теорія науки», «науковий аналіз» тощо. Хоча ці вживаються в криміналістичній

і філософській літературі в близьких значеннях, глибокий аналіз наукового знання вимагає їх розмежування.

Спершу зупинимося на відмежуванні перелічених понять від «наукового аналізу». Потрібно зазначити, що процес самосвідомості науки дуже різноманітні. «Науку вивчають й такі спеціальні дисципліни, як соціологія науки, психологія наукової творчості, семіотика в тій її частині, яка стосується знаково-символічних засобів науки, та ін. Ці дисципліни також є формою самосвідомості науки» [1, с. 10].

Досліджує науку й історія науки. Криміналістика, як і інші галузі наукового знання, може бути піддана аналізу в даних аспектах. Такі дослідження будуть наукознавчими, однак до теорії пізнання, методології та загальної теорії криміналістики їх віднести не можна. Отже, наукознавчий аналіз криміналістики охоплює значно більш широкі

аспекти, ніж ті, які прийнято викладати в першому розділі даної науки.

Саму криміналістику в плані самосвідомості найбільше цікавить питання про те, як вона виконує своє основне завдання – отримання адекватного знання про об'єктивний світ. На даний час криміналістичне пізнання (як наукове, так і практичне) може бути предметом наукового аналізу, предметом спеціального криміналістичного вивчення з використанням принципів класичної, неklasичної та постнеklasичної науки. Як справедливо зазначає В. Лекторський, «нині проблеми пізнання й знання обговорюються не тільки у філософії, але і в цілій низці когнітивних наук, що інтенсивно розвиваються» [2, с. 3] (від психології сприйняття до штучного інтелекту). А означене вимагає змін методології криміналістики та визначення загальної теорії (парадигми) криміналістики, адже основним відображенням кризи сучасної вітчизняної криміналістики є протистояння між природничо-науковою і гуманітарною (гуманістичною) методологіями.

Природно-наукова парадигма мала основоположний вплив на формування Р. Белкіним і Ю. Краснобаєвим 1967 р. «принципово нового» визначення криміналістики як науки про закономірності виникнення судових доказів і закономірності їх виявлення, дослідження, оцінки та використання [3, с. 94]. Науковці спиралися в той момент на положення наукознавства про те, що предмет криміналістики, як і будь-якої іншої науки, повинен вказувати на досліджувані даною наукою властиві їй специфічні закономірності, тоді як засоби, прийоми і методи роботи з доказами є результатом прояву досліджуваних криміналістичною закономірностей [4, с. 21].

1997 р. Р. Белкін сформулював таке визначення: «криміналістика – наука про закономірності механізму злочину, виникнення інформації про злочин і його учасників, збирання, дослідження, оцінки і використання доказів й заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних засобів і методів судового дослідження та попередження злочинів» [4, с. 112]. Саме закономірності оголошувалися в криміналістиці основою розроблення криміналістичних рекомендацій, адресованих практиці. Тим самим підсумком (результатом) пізнання предмета криміналістики виступають закономірності її предмета, а не криміналістичні рекомендації (методи, прийоми, засоби). Отже, виправдовувалося активне розроблення переважно теоретичних проблем криміналістики, що зумовили певний відхід криміналістичних досліджень від суто прагматичної мети.

На даний час багато вчених-криміналістів продовжують орієнтуватися під час криміналістичних досліджень у тактиці і методиці тільки на природничо-наукові стандарти (принципи) пізнання. Хоча соціальні психологи вже переконливо довели, що «пізнавальні процеси, включені в сприйняття, мислення, формулювання висновків, запам'ятовування, судження і обмін соціальною інформацією, відрізняються від процесів пізнання фізичного світу» [5, с. 110]. Але застосування в криміналістиці гуманітарної парадигми породжує в ній нові «проблемні поля», до яких належать проблеми цілісності суб'єкта криміналістичного пізнання, мови, значення, сенсу й інтерпретацій, типів і способів комунікації, сприйняття суджень тощо.

Зважаючи на зазначене, перед сучасною вітчизняною криміналістикою стоїть невідкладне завдання вирішення парадигмального протистояння природничо-наукової та герменевтичної (антропологічної) парадигм, що представляють різні стандарти науковості. Вирішення цього протиріччя між парадигмами можливе тільки на основі чіткого розуміння можливостей і обмежень кожної з них, а також обґрунтування мультипарадигмальності (або поліпарадигмальності) криміналістики, тобто наявності в неї різних

парадигм. На наш погляд, епістемологія і є тим загальним, що дозволяє пояснити специфіку окремих теорій пізнання – онтологічну, психологічну, логічну [6, с. 32] у криміналістиці. Епістемологія осягає знання як таке, опираючися на різні наукові парадигми.

Епістемологія, *Episteme* (від грец. *επιστήμη* – «знання»; *λόγος* – «вчення») розуміється як знання, достовірне знання (на відмінну від *doxa* – «думка»), рідше – як переконання, знання сутності своїх вірувань, чогось первинного, апріорного. О. Панич під час розгляду походження давньогрецького *epistimi* апелює до базового *istimi* (ставити), а також *pistis* (віра, вірність, переконання) [7, с. 148–149].

Епістемологія – філософсько-методологічна дисципліна, в якій досліджується знання (епістеме) як таке, його будова, структура, функціонування й розвиток. Традиційно ототожнюється з теорією пізнання. Однак у неklasичній філософії розрізняють епістемологію від гносеології, ґрунтуючися на вихідних категоріальних опозиціях. Якщо гносеологія розгортає свої уявлення навколо опозиції «суб'єкт – об'єкт», то сучасна епістемологія намагається уникнути категоріальної опозиції «суб'єкт – об'єкт», змінюючи її більш м'якими формулами – «об'єкт – знання», «об'єкт – знання – суб'єкт». Епістемологи виходять не із «гносеологічного суб'єкта», що здійснює пізнання, а радше з об'єктивних структур самого знання [8].

В останні роки у вітчизняній науці відбулися зміни норм та ідеалів сучасного наукового дослідження, що не може не відбитися на зміні уявлень про об'єкт і предмет вітчизняної криміналістики. Передусім йдеться про поширення в криміналістиці ідеї неминучості плюралізму істин [9, с. 108]. Будь-який предмет, що цікавить, допускає безліч різних підходів, а різним підходам відповідають не тільки різні схеми дослідження і «логіки», а й судження щодо «основ» теж набувають множинного характеру [10, с. 171]. Крім того, наука остаточно перетворюється на сукупність передових технологій, що дозволяють проводити дослідження, спрямовані на вирішення актуальних задач [11, с. 132]. На думку К. Фрімена [12, с. 78], визначальне значення має дифузія нової технологічної парадигми. Отеє, з'являється поняття технологічної парадигми.

М. Кастельс підкреслює: «Перша характеристика нової парадигми полягає в тому, що інформація є її сировиною: перед нами технології для впливу на інформацію, а не просто інформація, призначена для впливу на технологію, як було в разі попередніх технологічних революцій» [13].

С. Балацький справедливо зазначає, що «сьогодні світ відторгає «пасивне», абстрактне знання, і все більше вимагає технологічного знання і конкретних навичок, які можуть бути використані для подальшої творчої діяльності» [11, с. 149].

Відбувається зміна статусу знання: старий ідеал – служіння знанню заради істини – втрачає свою значність, визначальним стає утилітарно-прагматичний підхід [14, с. 260]. Із цих позицій, головним у криміналістиці є те, що безпосередньо затребуване і використовується практикою, тобто криміналістичні методи, прийоми й засоби. Водночас має йтися не тільки про їх розроблення, але й про забезпечення їх впровадження в практичну діяльність правоохоронних органів.

Здатність криміналістики як науки успішно вирішувати практичні і теоретичні проблеми, що виникають, характеризує її евристичний потенціал, творчу роль й інтелектуальну продуктивність, тоді як здатність криміналістики забезпечувати впровадження її «продуктів» у практичну діяльність правоохоронних органів є необхідною умовою ефективних змін у практиці розкриття й розслідування злочинів. Тому теоретичні криміналістичні знання мають розглядатися не як основа, а як засіб забезпечення подальшого

вирішення прикладних проблем практики. У цьому аспекті варто вести мову про технологічну парадигму криміналістики (криміналістичну технологію) – відносно автономну, стабільну в часі й апробовану світоглядно-методологічну програму (методологію криміналістики), що дозволяє формувати й вирішувати проблеми боротьби зі злочинністю. Адже криміналістичне знання – технологічне, тобто має ознаки технологічного знання – ґрунтується на принципах раціонального знання про послідовну, алгоритмізовану криміналістичну діяльність із виявлення, розслідування та попередження кримінальних правопорушень, проступків, спрямоване на формування криміналістичної технології боротьби зі злочинністю.

Технологічна парадигма криміналістики (криміналістична технологія) синтезує об'єктивні ідеальні елементи й суб'єктивне «сприйняття», умоглядні інтуїції і напрацьовані науковою криміналістичною спільнотою засоби, прийоми й методи боротьби зі злочинністю.

Пізнання закономірностей криміналістики не може розглядатися як кінцевий результат криміналістичних досліджень, а лише як засіб, що забезпечує вирішення завдань практики, як спосіб, що забезпечує наукове розроблення ефективного криміналістичного арсеналу в умовах відсутності раніше відомих засобів вирішення практичних криміналістичних мети та завдань. Отже, криміналістичне знання, відображаючи закономірності предмета криміналістики, змінює свій статус: замість основи воно набуває статусу знання, що забезпечує розроблення й удосконалення криміналістичного арсеналу засобів боротьби зі злочинністю, адже практичних працівників, які розкривають і розслідують злочини, більше цікавить технологічне вирішення практичних криміналістичних завдань, що виникають в їхній повсякденній діяльності. Криміналістичні методи, прийоми і засоби набувають у даний час статусу фундаментального знання, безпосереднє використання якого здатне цілеспрямовано змінювати зміст практичної діяльності з розкриття, розслідування й попередження злочинів. Не випадково як незмінну мету криміналістики Г. Гросс завжди називав «практичну» мету [15; 16, с. 261, 263, 269, 270–275].

Тому предмет епістемології криміналістики двоїстий [17, с. 483] – повсякденне криміналістичне знання і його розширений варіант – знання наукове. На основі практичного досвіду правоохоронців у сфері боротьби зі злочинністю повсякденне криміналістичне знання через подальшу свою обґрунтованість і достовірність на практиці підкріплюється науково й інтерпретується науковцями-криміналістами в знання наукове – теорію вирішення проблем боротьби зі злочинністю (вчення про криміналістичну технологію), у межах якої конструюються (формується), критично обговорюються, оцінюються, використовуються і критично перевіряються конкуруючі теорії та вчення. Отже, питання про об'єкт, предмет, суб'єкт, особливості й істинність одержуваного знання необхідно розглядати як епістемологічні основи криміналістики.

З епістемологічними основами криміналістики тісно пов'язані її методологічні основи. Однак отожднювати ці дві категорії не можна. Епістемологічні відносини «суб'єкт – об'єкт» передбачають наявність свого посередника (системи засобів пізнання). Метод пізнання – це творча лабораторія суб'єкта пізнання. Метод визначається природою об'єкта й рівнем його освоєння. Методи пізнання, їхню специфіку вивчає особливий розділ філософії – методологія. Евристичний потенціал методології залежить від рівня розвитку епістемології [17, с. 411–412].

Поняття «методологія», «методологічні основи», «методологічний аналіз» науки вживаються і в більш широкому значенні, фактично як «спосіб розгляду науки <...> як

засобу досягнення Знання, Істини». На думку багатьох філософів, «можна говорити про методологічний аналіз там, де розкриваються ті елементи пізнавального процесу, які виступають засобами й умовами отримання знання <...>» [1, с. 10]. Отже, методологічні основи криміналістики можна розуміти в широкому сенсі як сукупність наукових положень про всі елементи пізнавального процесу – його об'єкт, предмет, суб'єкт, результати і методи дослідження. У цьому сенсі епістемологічні основи криміналістики є частиною її методології.

Потрібно зазначити, що в криміналістиці є окрема методологія дослідження, наприклад, методологія пізнання закономірностей механізму злочинної діяльності, закономірностей механізму розслідування. З іншого боку, методологічним буде, мабуть, і дослідження таких прийомів пізнання в криміналістиці, як ідентифікація, моделювання тощо. У цьому сенсі поняття методології криміналістики є ще більш широким порівняно з епістемологічними основами. З іншого боку, методологію криміналістики можна розглядати і більш вузько, як систему наукових положень про методи дослідження. У цьому сенсі епістемологічні й методологічні основи можна розглядати як два рівноправних розділи загальної теорії, кожен з яких аналізує пізнавальні процеси в криміналістичній науці у відповідному аспекті.

У даний час не можна залишити поза увагою те, що поняття «методологія» у криміналістиці вельми активно використовується і в зовсім іншому сенсі. Так, Г. Зорін у монографії «Криміналістична методологія» визначає методологію як сукупність методів, що застосовуються в певній сфері діяльності і, у зв'язку із цим, розрізняє методологію криміналістики як навчальної дисципліни, методологію криміналістики як науки і методологію криміналістики як практичної діяльності з розслідування злочинів [20, с. 6].

Загалом такий підхід обґрунтований, причому наявність методології науки і практичної діяльності зазначали основоположники криміналістичної теорії Р. Белкін і А. Вінберг [19, с. 14].

На наш погляд, у формулюванні Г. Зоріна є суттєва неточність, яка полягає в тому, що автор отожднює криміналістику і практичну діяльність із розслідування злочинів. Навіть більше, неодноразово науковець вживає вислови «криміналістична діяльність», «криміналістична дія» тощо. Наприклад, зазначає, що криміналістична методологія – це система операцій вибору послідовності виконання криміналістичних дій [20, с. 6–7].

Криміналістика – це наука – специфічна форма суспільної свідомості, яка, з одного боку, являє собою сукупність знань про довколишній світ (з наших позицій – це епістемологічні основи криміналістики – *Р. К.*), а з іншого – розробляє засоби й методи перетворення даного навколишнього світу (з наших позицій – це криміналістична технологія – *Р. К.*). У криміналістиці, як і в інших науках, є своя «частина» навколишньої дійсності, сукупність явищ і процесів, пізнавальних, що і перетворюються завдяки впровадженню наукових розроблень. Однак ті ж самі явища й процеси (діяльність із розслідування злочинів) вивчаються і перетворюються іншими науками. Те саме можна сказати і щодо так званих криміналістичних дій [18, с. 10, 51]. Якщо Г. Зорін розуміє криміналістичні дії як слідчі дії й інші дії осіб, які здійснюють кримінально-процесуальну діяльність (фахівця, експерта, судді та інших), то вони вивчаються не тільки криміналістикою, і вживаний термін («криміналістичні дії») виглядає некоректним. Тому правильніше говорити про криміналістичну методологію (у нашому разі методологія = технологія – *Р. К.*) як про систему засобів і методів, що розробляються криміналістикою з метою перетворення досліджуваних явищ і процесів (зокрема і з метою вдосконалення діяльності з розслідування

злочинів). У цьому сенсі епістемологічні основи криміналістики (епістемологія криміналістики) та методологічні основи криміналістики (криміналістична технологія) перебувають в абсолютно різних площинах.

У криміналістичній літературі зазначається неприпустимість суміщення таких понять, як «методологія» і «методика». Методологія виступає як тип рефлексії, що вивчає засоби пізнання, категорії й поняття, методи і процедури дослідження, пояснювальні схеми та способи побудови наукових теорій. Різниця між методологією та методикою полягає в тому, що в першому разі йдеться про ставлення «людина – майбутня діяльність», у другому – «людина – програма діяльності». Тому навряд чи буде правильним говорити, наприклад, про методологію огляду місця події тощо, а от технологія огляду місця події – можлива.

На наш погляд, не можна ототожнювати і такі поняття, як «методологія» і «загальна теорія криміналістики». Загальна теорія криміналістики визначається як система її методологічних принципів, теоретичних концепцій, категорій, понять і визначень, методів і зв'язків, що представляє наукову інтерпретацію предмета криміналістики як цілого [19, с. 42].

Загальна теорія не однорідна за своїм змістом. До її складу включаються положення про об'єкт, предмет, принципи розвитку, природу криміналістики, її місце в системі наукового знання. За словами Р. Белкіна, це наукознавча частина загальної теорії. Найчастіше для її означення застосовують термін «вступ у загальну теорію криміналістики» [21, с. 42].

Звісно ж, що ні та, ні інша назва не відображають суті даного розділу. Що стосується наукознавства, то ми вже пояснювали, що наукознавчі проблеми дуже різноманітні і не обмежуються вищезазначеними питаннями. Ще менше підходить назва «вступ у загальну теорію». Вступ завжди розуміється як певний попередній огляд проблеми, що передує основній частині. У даному ж разі йдеться не про попереднє ознайомлення з іншими структурними елементами загальної теорії, а про самостійне важливе питання – про знання, що одержуються криміналістикою. Здається, що вступ може бути в конкретній науковій роботі, публікації, підручнику й інших матеріальних вираженнях наукової думки, але не в науці як одній із форм суспільної свідомості.

Так само не всі положення, що включаються в загальну теорію, мають методологічне значення (навіть у широкому сенсі – Р. К.). Так, не зрозуміло, яке методологічне значення має вчення про розшук або деякі положення криміналістичної систематики (класифікація папілярних візерунків або ознак почерку), які в даний час включаються до складу загальної теорії (на правах окремих теорій).

Теорію розуміють як систему основних ідей у сфері криміналістичного знання – наукове пояснення об'єктивних закономірностей тих явищ і процесів, які вивчає криміналістика. Загальна теорія криміналістики – це найбільш високий рівень узагальнення накопичених даною наукою знань.

Спробуємо пояснити, що саме ми розуміємо під найвищим рівнем узагальнення криміналістичних знань. Відомо, що на певному етапі розвитку суспільства здобуття наукових знань виділилося в особливу форму духовного провадження – науку, суб'єктом якої є спеціально підготовлені люди – науковці, дослідники. Водночас наукова діяльність можлива тільки як громадська. Наука – синтез суспільно-історичної практики багатьох людей, продукт загального історичного розвитку в його абстрактному підсумку.

Досягнення наукового пізнання за своєю природою кумулятивні, вони являють собою загальний підсумок всьо-

го того, що наука досягла до певного часу. Наукові дослідження, розпочаті одним ученим, пізніше продовжуються іншими. Безумовно, наукові праці можуть створюватися й окремими вченими, але обов'язково з використанням праці попередників. Тому теорія наукового пізнання в полі уваги тримає закономірності загального пізнання. Саме тому наукове дослідження спрямоване на вивчення не тільки об'єктів, пов'язаних із практикою людини, але й тих, які створюються під час розвитку самої науки. Тому об'єктом наукового пізнання є й самі результати пізнавальної діяльності: наукові знання, оформлені в теорії, гіпотези, проблеми, наукові факти.

Так, А. Лубін виділяє ієрархічну трирівневу систему наукового знання в криміналістиці: 1) нижній рівень – емпіричне знання; 2) середній рівень – власне теоретичне знання; 3) вищий рівень – методологічне (метатеоретичне) знання. Перші два рівні є знанням про реальність, третій – знанням про знання [18, с. 10].

На наш погляд, коли ми говоримо про загальну теорію криміналістики, то слід мати на увазі саме метатеоретичне знання (епістемологічне знання – «вчення про знання»). Водночас дане метатеоретичне (загальнотеоретичне) знання також неоднорідне. З одного боку, воно містить власне вчення про знання (його об'єкти, суб'єкти і результати, зв'язки і відносини між ними). Це, образно кажучи, статичний бік. Для уникнення тавтології назовемо його епістемологічним аспектом загальної теорії. З іншого боку, є ніби динамічна сторона загальної теорії – знання про процес отримання знання (вчення про криміналістичну технологію), яку якраз і можна позначити як криміналістичну методологію або методологічні основи криміналістики у вузькому сенсі.

Отже, у криміналістиці можна виділити емпірико-теоретичний рівень досліджень, до якого належить більшість робіт прикладного характеру із криміналістичної техніки, тактики й методики, теоретичний рівень – систему окремих криміналістичних теорій, а також метатеоретичний рівень – загальну теорію, яка, у свою чергу, містить дві сторони вчення про криміналістичне знання – епістемологічну та технологічну.

Висновки. Епістемологічні основи криміналістики варто розуміти як систему теоретичних положень про закономірності отримання, формування і використання криміналістичних знань. До епістемологічних основ криміналістики варто віднести положення про об'єкт дослідження, предмет науки, тобто те, що отримується в знанні, його сутність, історія, природа і система, особливості їхніх відносин між собою і суб'єктом дослідження. Вважаємо, що епістемологія криміналістики має своїм предметом криміналістичне знання й пізнання криміналістики як специфічної логіко-методологічної процедури (криміналістичної технології) боротьби зі злочинністю.

Список використаної літератури:

1. Лекторский В., Швырев В. Методологический анализ науки: типы и уровни. Философия. Методология. Наука. М.: Наука, 1972. С. 7–44.
2. Эпистемология: перспективы развития / отв. ред. В. Лекторский. М., 2012. 536 с.
3. Белкин Р., Краснобаев Ю. О предмете советской криминалистики. Правоведение. 1967. № 4. С. 90–94.
4. Яблоков Н. Объект и предмет криминалистического изучения. Вестник Московского университета. Сер. 11 «Право». 1997. № 1. С. 20–30. ББК Х629.4в01 + Х629.4.
5. Введение в социальную психологию. Европейский подход: учебник для студентов вузов / М. Хьюстон, В. Штрёбе; под ред. Т. Базарова. Пер. с англ. Г. Любимова. М.: Юнити-Дана, 2015. 622 с.

6. Манхейм К. Структурный анализ эпистемологии. Специализированная информация по общеакадемической программе «Человек, наука, общество: комплексные исследования»; РАН ИНИОН. М., 1992.
7. Панич О. Перша ластівка української епістемології. Філософська думка. 2006. № 1. С. 148–149.
8. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
9. Лебедев С., Лазарев Ф. Проблема истины в социально-гуманитарных науках: интервальный подход. Вопросы философии. 2005. № 10. С. 95–115.
10. Рац М. К вопросу о фундаментальном и прикладном в науке и образовании. Вопросы философии. 1996. № 9. С. 169–177.
11. Балацкий Е. Наука и технологии: новая модель отношений. Научно-технические исследования. 2008: сб. научн. тр. / РАН ЮНИОН. Центр научн.-информ. исслед. по науке, образованию и технологиям; отв. ред. А. Ракитов. М., 2008. 280 с. С. 4–31. ISBN 978–5–248–00451–5.
12. Глазьев С., Микерин Г., Тесля Н. и др. Длинные волны: научно-технический прогресс и социально-экономическое развитие. Новосибирск: Наука, 1991. 224 с.
13. Кастельс М. Информационная эпоха экономика, общество и культура. М., 2001. URL: http://sbiblio.com/bibho/archive/kastels_inform/01 aspx.
14. Кондратьев В., Матронина Л. Управление качеством образования (методологический аспект). Научно-технические исследования. 2008: сб. научн. тр. / РАН ЮНИОН. Центр научн.-информ. исслед. по науке, образованию и технологиям; отв. ред. А. Ракитов. М., 2008. 280 с. С. 260. ISBN 978–5–248–00451–5.
15. Gross H. Über die Frage der strafrechtlichen Hilfswissenschaften. Vortrag, gehalten in der Internationalen Vereinigung für Rechtswissenschaft. Berlin, 1902.
16. Gross H. Gesammelte Kriminalistische Aufsätze. Leipzig: F. C. W. Vogel. Bd. II. 1908. S. 261, 263, 269, 270–275.
17. Поппер К. Логика и рост научного знания. Избр. Работы. Пер. с англ. М.: Прогресс, 1983. 605 с.
18. Лубин А. Методология криминалистического исследования механизма преступной деятельности: дисс. ... д. юрид. наук. Нижний Новгород, 1997.
19. Белкин Р., Винберг А. Криминалистика и доказывание (методологические проблемы). М.: Юридическая литература, 1969. 215 с.
20. Зорин Г. Криминалистическая методология. Минск: Амалфея, 2000. 607 с. ISBN 985–441–070–6: 2640 р., 2590 р.
21. Криминалистика: учебник для вузов / под ред. Р. Белкина. М.: Норма, 2000. 990 с. ISBN 5–89123–302–9.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Комісарчук Руслан Васильович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Komisarchuk Ruslan Vasylovych – Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Criminology of National University “Odessa Academy of Law”

komisarr@ukr.net